

Impeeriumi ihaluse lätted

Tõnu Tannberg

Mõni kuu tagasi antud intervjuus võttis praeguse Venemaa ühiskonna imperiaalse palge tabavalt kokku Riikliku Ermitaaži direktor Mihhail Piotrovski: „Ka suhtumine sõjategevusse ei ole nii ühene. Sõda on ühest küljest veri ja tapmine, kuid teisest küljest on see inimeste enesekehtestamine, rahvuse enesekehtestamine. Iga inimene tahab end kehtestada. Ja oma suhtumises sõjasse nad kahtlemata ennast kehtestavad. Meid kõiki on kasvatatud impeeriumi traditsioonis ja impeerium ühendab paljusid rahvaid, liidab inimesed kokku, leides asju, mis on kõigile ühised ja olulised.“

See tõdemus osutab kõnekalt, miks praegune režiim Peeter Ist kummardab ning ammutab tollest ajast ja impeeriumi pärandist ideoloogilist tuge oma agressioonile. Tõepoolest on tänapäeva side omaaegse Vene impeeriumiga väga tugev, mistõttu on asjakohane mõnele seda „pärandit“ kujundanud tahule tähelepanu pöörata.

Venemaa on 18. sajandi algusest peale olnud sõdiv impeerium. Põhjasõja võiduga 1721. aastal lõplikult vormunud impeeriumi rüütasid oluliste tunnusjoontena ühiskonna militariseeritus, agressiivne välispoliitika ning ulatuslik koloniaalekspansioon.

Impeerium oligi tekkinud paljuski tänu sellele, et Peeter I õnnestus suhteliselt lühikese ajaga luua tugev regulaararmee. Peetri maailmavaate järgi pidi sõjavägi olema kogu ühiskonnale eeskuju andev mudel ja tsiviilelu korraldamise alus. Impeeriumi rajamisel ühiskonnale löödud militariseerituse pitsere oli nii sügav, et jäi sajanditeks riigi sise- ja välispoliitilisi arenguid mõjutama.

Peeter I ajal kujunes Venemaast suurriik, mis hakkas armeele tuginedes ajama senisest hoopis agressiivsemat välispoliitikat. Pidevad vallutussõjad olid impeeriumi visiitkaart. Peeter I valitsemisajast kuni 20. sajandi alguseni oli impeeriumi laiendamine („maade kogumine“) pidevalt päevakorral. Vene ekspansiooni põhitelg kulges üldjoontes järgmiselt: Baltikum – Poola – Balkan – Musta mere väinad – Kaukaasia – Kesk-Aasia – Kaug-Ida. Eri aegadel olid vallutuspoliitika keskmes ise piirkonnad. Ekspansiooni kulgu palistasid arvukad ja ohvrirohked sõjad koos enneolematute kuludega militaarmooloki ülalpidamiseks.

Ekspansiooni tagajärg oli paljurahvuseline impeerium, kus tuumikrahvuse – venelaste – osakaal pidevalt vähenes. Aastatel 1646–1914 suurenes Venemaa territoorium 14,1 miljonilt ruutkilomeetrilt 21,8 miljonile ruutkilomeetrile ehk 1,55 korda. Elanikkond kasvas samal ajal 25 korda: 7 miljonilt 178 miljonile. 1914. aastal elas Venemaal 17. sajandi keskpaiga piirides 40 ja vallutatud aladel 60 protsenti elanikkonnast. Venelaste osakaal oli 1719. aastal 71, 1795. aastal 49 ja 1914. aastal 45 protsenti impeeriumi elanikkonnast.

Paljud impeeriumi koosseisus elanud rahvad maksid perekümnest suurriikliku vallutuspoliitika altarile, kuna venelaste enda osakaal sõjaväes kahanes pidevalt. Näiteks ilmasõja eelõhtul (1910) oli noorsõdurite võtmisel venelasi 44, ukrainlasi 24 ja valgevenelasi 7 ja muid rahvusi 25 protsenti. Noorsõdureid

(varem nekruteid) kasutas impeerium kahurilihana.

Tollane impeerium oli ka koloniaalriik. Kolonisatsiooni võib kõige üldisemalt määratleda kui võitlust oma kultuuri ja ideoloogia maksma panemiseks – kui oma maailma (Russki mir'i) loomist. Riigi koloniaalpoliitika ei olnud aga võidetud ja alistatud rahvaste suhtes kunagi ühtne ega homogeenne. „Maade kogumise“ kava ja selle meetodid konkreetses piirkonnas olenesid mitmesugustest sõjalis-strateegilistest, sise- ja välispoliitilistest jt teguritest. Kaugem siht oli siiski selge: territooriumi pidev laiendamine, uute alade unifikseerimine, nende rahvusliku omapära ning poliitilise autonoomia tasalülitamine.

Esimene maailmasõda (1914–1918) muutis tundmatuseni rahvusvahelist süsteemi kogu maailmas. Venemaa, Austria-Ungari ja Osmani impeeriumide lagunemine andis väikerahvastele ajaloolise võimaluse iseseisvuda. Vene impeeriumi kokkuvarisemine avas tee Poola, Leedu, Eesti, Läti ja Soome omariiklusele. 1918. aasta novembris sõlmitud Compiègne'i vaherahu küll lõpetas ilmasõja, kuid jättis ukse avatuks väiksematele sõjalistele konfliktidele – jätkusõdadele, kus alles iseseisvunud riikidel tuli tegelikult oma iseseisvus kätte võita. Ukrainal see tollal ei õnnestunud.

Ilmasõda heitis küll Vene impeeriumi ajaloo prügikasti, kuid imperiaalne alge jäi vene ühiskondlikku teadvusse alles sovetiperioodil ega kadunud kuhugi ka NSV Liidu lagunemise järel. Sõda Ukrainas on selle tõestus. Venemaa ei saa end impeeriumina realiseerida ilma Ukrainata. Kaotus Ukrainas loodetavasti kainestab aastaid impeeriumi ihaluses elanud vene ühiskonda.

[Ilmunud ajalehes Postimees 1. oktoobril 2022](#)